Ivan Urbančič Jugoetnologija kot podlaga političnega jugounitarizma

V Beogradu ustanavljajo novo jugoslovansko organizacijo *Forum za etnične odnose* (Forum for Ethnic Relations). Ustanovljena naj bi bila na ustanovni skupščini 1. marca letos in naj bi bila – kot je mogoče razbrati iz poslanega gradiva (Programska izjava, Statut, Načrt dela za leto 1991 in 1992) – znanstvena vsejugoslovanska organizacija. Vendar nikakor ne zgolj znanstvena, niti ne v prvi vrsti znanstvena, saj prvi člen Statuta Foruma izrecno pravi: »Forum za etnične odnose je družbena organizacija državljanov Jugoslavije. Forum je neodvisna institucija demokratičnega javnega mnenja in oblika interesnega združenja avtonomnih ustvarjalcev – znanstvenih in javnih delavcev, katerih avtoriteta temelji na rezultatih raziskovanja etničnih odnosov in demokracije ter na ustvarjalnosti, ki je pomembna za razvoj le-teh – zaradi raziskovanja, razpravljanja in družbenega delovanja v smeri miroljubnega in demokratskega razreševanja življenjskih problemov etničnih odnosov.«

Očitno se torej *Forum za etnične odnose* vzpostavlja kot izrazita *znanstveno-politična* organizacija: taka, ki svojo politično dejavnost ali prakso znotraj Jugoslavije utemeljuje na znanosti, pri čemer nimajo v mislih le etnologije, ampak tudi politologijo, kulturologijo, sociologijo, politično ekonomijo, historiografijo in morda še kaj. O tem pričajo tudi cilji te organizacije, kakor jih določa drugi člen Statuta, ki pravi:

»Cilji Foruma so:

– razvijanje razumevanja, medsebojnega poznavanja in sodelovanja etničnih skupnosti in nacionalnih držav v jugoslovanskem, evropskem in svetovnem prostoru;

– pospeševanje vsestranske in svobodne komunikacije med etničnimi skupnostmi, posebno na področju ekonomije in kulture;

– vplivanje na javnost z argumenti znanja in ustvarjalnosti in z lastno založniško dejavnostjo, da bi javnost svoje angažiranje usmerila k demokratičnemu delovanju v etnično pluralni jugoslovanski družbi ter uresničevanju pravne enakosti tudi etničnih skupnosti, upoštevajoč in razvijajoč veljavne evropske standarde;

– pospeševanje, podpiranje in samostojno izvajanje znanstvenih raziskav ter znanstvenih in strokovnih razprav o konkretnih vprašanjih etničnih odnosov pa tudi dajanje ekspertnih in javno-svetovalnih uslug pri analizi, oceni in iskanju konkretnih ukrepov reševanja določenih problemov v etničnih odnosih;

– vzpostavljanje sodelovanja, posebno izmenjave izkušenj, znanstvenih in strokovnih informacij z ustreznimi znanstvenimi in kulturnimi institucijami, združenji in fondacijami, ki se ukvarjajo z etničnimi odnosi v Jugoslaviji in inozemstvu.«

Očitno je torej, da za ta Forum jugoslovansko-*politična* sestavina njegovega delovanja ni nekaj postranskega, ampak je vodilni motiv in cilj te organizacije, ki se pri tem opira na znanost kot svoje sredstvo. Cilj in motiv Foruma je, da bi bil tista organizacija, ki daje tako rekoč merodajne in zakonodajne podlage *političnega upravljanja multietnične državne družbe Jugoslavije* in da bi obenem *spreminjala in obvladovala etnične oblike zavesti in medetnične odnose v čisto določeni politični smeri.* Namreč v smeri odločilnega primata jugoslovanske »državljanske enakosti« vseh državljanov v smislu »moderne demokracije«, za katero da je izhodišče *»posameznik«,* kakor je rečeno v *Programski izjavi Foruma.* Intencija takega znanstveno-*političnega delovanja* Foruma zajema torej celotno Jugoslavijo in s tem seveda tudi nas Slovence in Slovenijo. Slovenci naj bi bili kot posebna etnična skupnost v Jugoslaviji tako objekt kakor tudi subjekt delovanja organizacije Foruma za etnične odnose in z njegovim delom fundirane notranje politike države Jugoslavije. Dobil sem namreč vabilo, naj se včlanim v Forum, in domnevam, da v tem pogledu nisem edini med Slovenci. Intencija delovanja Foruma zajema torej tudi Slovence in zadeva tako tudi mene osebno na dva načina. Najprej kot možnega sodelavca in člana

Foruma, potem pa in odločilneje kot Slovenca, ki naj bi bil kot pripadnik *te* etnične skupnosti objekt političnega upravljanja po upravnih zakonih, katerih bistveno podlago bi dajalo »znanstveno« delo Foruma. Zaradi tega pa se mi zdi potrebno nekoliko podrobneje premisliti tako politične motive in cilje kakor tudi znanstvene ambicije organizacije Foruma. To pa ne v prvi vrsti zaradi tega, ker bi pripisoval *takemu* jugoslovanskemu Forumu v sedanjem stanju dejansko že skoraj bivše Jugoslavije káko posebno tehtnost, ampak zgolj zaradi *načelne* pojasnitve nekaterih stvari v zvezi s takimi poskusi, kakršen je zdaj beograjski Forum za etnične odnose. S tem naj bi se obenem pojasnilo to, da *kot Slovenec* (kar vključuje dejansko zgodovinsko stanje slovenstva) po nuji lastnega bivanja *ne morem* postati niti član niti sodelavec tega Foruma.

Naj najprej povzamem še nekaj poglavitnih programskih tez iz *Programske izjave Foruma za etnične odnose.* Najprej »stališče« Foruma: to je Jugoslavija kot enotna multietnična država in v njenem okviru demokracija in svoboda, povzdignjeni posameznik, državljanska enakost državljanov, suverenost, svoboda in pravice državljana ne glede na etnično pripadnost. To je podlaga »za organiziranje družbe in multietnične skupnosti« Jugoslavije. In to je podlaga za to, da bi politika »miroljubno, učinkovito in na demokratičen način razreševala etnične spopade«. Temu služi znanstveno raziskovanje etničnih posebnosti in medetničnih odnosov. Pri tem se izrecno pove, da je »vsaka oblika etničnega ekskluzivizma in šovinističnega zatiranja individualnosti pogubna za svobodo in vsestranski razvoj in avtonomijo ljudi in njihovih skupnosti«. Forumu gre za to, da bi v Jugoslaviji »presegli okvire etnične skupnosti in ‚nacionalne države'«, saj bi le tako učinkovito premagali današnje medetnične konflikte, zapiranja in provincializacijo. Na že znani način se udari po lokalnopolitični eliti: »Danes, ko so potlačeni in ogroženi teoretična in znanstvena spoznanja, razumna javna beseda in toleranten javni dialog in ko si mnoge vladajoče politične elite prizadevajo etnične odnose podrediti svoji monopolni kontroli, ko te odnose izrabljajo za ideološko in dnevnopolitično manipulacijo z ljudmi, Forum méni, da je edinole učinkovit in dostojen odgovor upoštevanje in razvijanje teoretične misli, znanstvenega raziskovanja, celotne ustvarjalnosti, neovirane komunikacije v jugoslovanskem prostoru, v Evropi in v svetu.« Bistvene značilnosti programske izjave Foruma so:

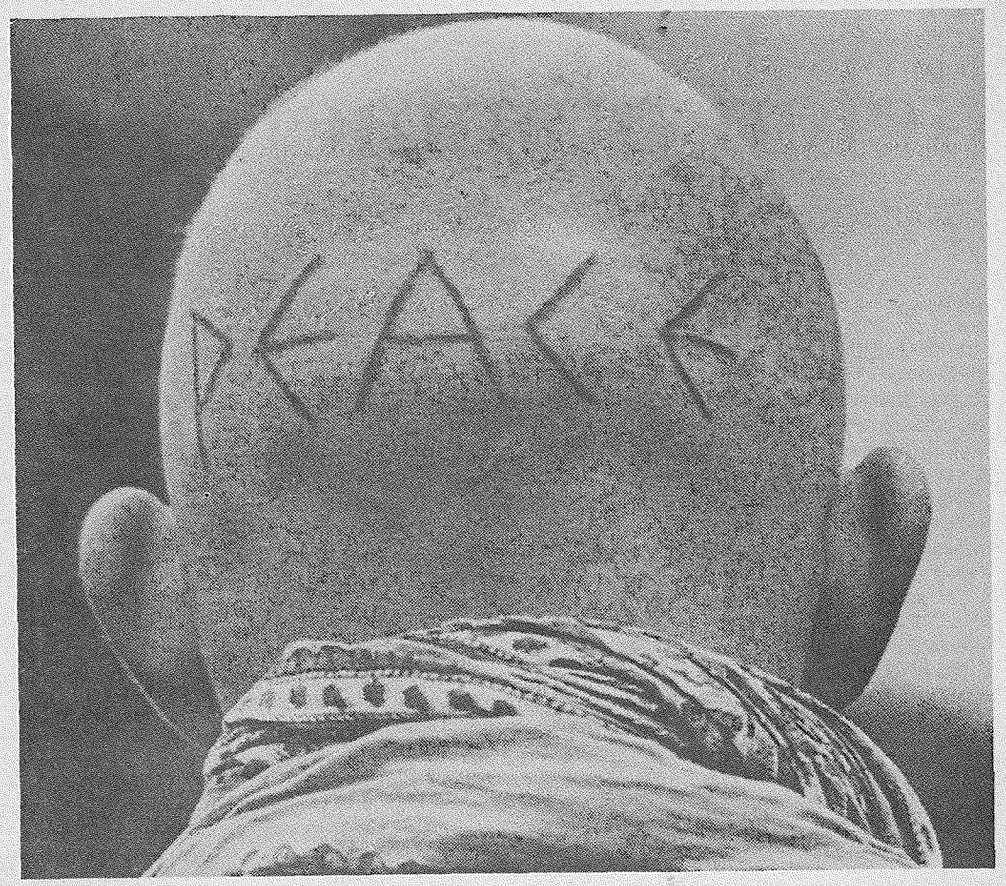
– da ima Jugoslavijo za »multietnično skupnost«;

– da mu gre »za objektivno identifikacijo stvarnosti ter etničnih odnosov, brez česar ni razreševanja etničnih problemov«, kar je seveda v zvezi z važno programsko smernico razčiščevanja »odnosa etnicitete in politike«;

– da hoče razviti in uveljaviti v Jugoslaviji pravo znanje o etničnih vrednotah, etnični zavesti, etničnih odnosih ter jih s tem spremeniti oziroma odločilno nadgraditi z zavestjo moderne državljanske demokracije v Jugoslaviji;

– da v zvezi z jugoslovansko »multietnično družbo« ali »multietnično jugoslovansko skupnostjo« govori tudi o jugoslovanskem regionalizmu, o etničnih kulturah, etničnih jezikih, verskih razlikah, o etničnih vrednotah, etnični pripadnosti v Jugoslaviji itd. (V narekovajih so dobesedni prevodi iz Programske izjave Foruma, drugo so povzetki.) Samo na enem mestu najdemo v Programski izjavi Foruma omenjeno programsko vprašanje »položaja nacij, nacionalnih manjšin in drugih etničnih skupnosti v Jugoslaviji«. Vendar ostaja to konceptualno popolnoma zamegljeni tujek v poplavi besed o »etničnih odnosih« in tudi glede na ime »Foruma za etnične odnose«. To deluje kot od nekoga vrinjeni (kompromisno sprejeti) brezzvezni tujek v programski izjavi in drugih dokumentih.

V čem je zdaj prava politična relevanca programa delovanja *Foruma za etnične odnose* v Jugoslaviji? Drugače vprašano: od kod spodbuda za to, da se v sedanjem zgodovinskem političnem trenutku pojavlja kot relevanten jugoslovanski politični dejavnik ravno *Forum za etnične odnose?* Kako to, da gre tej novi jugoslovanski »znanstveno«-*-politični* organizaciji ravno za *etnične odnose,* ne pa za katere druge? Če je, kakor pravi prvi člen Statuta, Forum »oblika interesnega združenja avtonomnih ustvarjalcev«, je treba vprašati, kateri je pravzaprav ta *interes?* Kaj hoče »ustvariti« Forum kot organizacija takih »ustvarjalcev«?

Tista temeljna *ideja,* ki je odločilna podlaga in vodilo vse *teorije* in vse *prakse* Foruma in ki si prisvaja in usmerja delo tudi več družbenih znanosti (etnologijo, politologijo, sociologijo, zgodovinopisje, kulturologijo, ekonomsko znanost itd.), *je ideja Jugoslavije kot enotne multietnične moderno demokratične države in multietnične državne skupnosti ali družbe.* Ta *ideja* je tista, ki *pokaže,* da so ravno *etnični odnosi* relevanten prvovrsten *politični* problem Jugoslavije. Ta *ideja* je zato vodilo organizacije Foruma za *etnične odnose* in *bistveno določa* vso teoretično in praktično dejavnost Foruma, vsak njegov *izvid* katere koli politično in družbeno relevantne zadeve v Jugoslaviji. Poljubnosti tu ni. Ta *ideja* je zato obenem *interes* tega interesnega združenja, kakor je rečeno v prvem členu njegovega Statuta. Da je to v prvi vrsti politični interes, kakor je ona ideja politična ideja, je očitno. Tako zainteresirana ustvarjalna dejavnost Foruma hoče *ostvariti* to idejo ter to ostvaritev ideje vsestransko učvrstiti, zagotoviti. Ostvarja jo z državnim uobličenjem danega etničnega materiala, pri čemer je *lik* takega uobličenja ravno ona *ideja* sama. Jasno je, da govorim sedaj le o programski nameri ali intenciji Foruma, ki se ujema z namerami današnjih Jugoslovenarjev in Srbije. Ta ideja potemtakem ni zgolj kaka misel med drugimi, ampak je *ideja* v bistvenem *platonističnem* smislu: je tista *svetloba,* ki v nji gledajočim *odkriva,* KAJ JE in KAKO JE pravzaprav Jugoslavija kot celota in vse tisto, kar v nji stoji in se godi. V njeni svetlobi se pokaže tudi to, KAJ je in KAKO je *demokracija* v Jugoslaviji in z njo politični strankarski pluralizem jugoslovanskih (ne etničnih!) strank, pravna država itd. Obenem je ta *ideja* tisti vzorec ali lik, ki se ga v danem etničnem materialu ostvarja in politično dejavno tudi *upravlja* to

ostvaritev (enotno Jugodržavo) na podlagi znanosti Foruma in podobnih ustanov. Mnoge znanosti vključujoča *teorija* Foruma je po tej svoji *bistveno vnaprejšnji ideji* – v celoti in v podrobnostih – ideologija Jugoslavije ali *jugoslovenarska ideologija.* Toda če je takšna ideologija, se zastavlja vprašanje, kako je tedaj z znanstvenostjo Foruma kot znanstvene organizacije, vključno z znanostmi, ki jih prisvaja? Na to vprašanje bom poskusil odgovoriti pozneje.

Zdaj me najprej vznemirja neko drugo vprašanje. Sam *kot Slovenec* namreč po prej naznačeni temeljni in vodilni *ideji* Foruma spadam med tisti etnični material, v katerem naj se ona *ideja* Jugoslavije kot države ostvari in po kateri naj se upravlja. In tu se »nenadoma« vse slovenstvo v meni upira temu, da bi bil *kot Slovenec* zgolj tak etnični material za ostvaritev ideje države Jugoslavije. Pri tem me prav nič ne pomirja tisti *moment* one ideje, po katerem bi bila to »moderna, demokratična, pravna itd. država«, npr. znana srbska »čvrsta moderna federacija« ipd. In zakaj se mi to upira *kot Slovencu* (zaradi poenostavitve bom govoril samo o Slovencih v Jugoslaviji, kar je seveda do neke mere analogno drugim)? Občutenje in razumevanje slovenstva pri meni samem kot Slovencu na današnji stopnji *zgodovinskega* stanja in bivanja *slovenstva,* ki vključuje vso zgodovino svojega gibanja in bivanja v lastnem svetu, mi pravi, da Slovenci glede na moj vpogled v bistveno razliko med etnijo in narodom nikakor nismo in nočemo biti zgolj etnična skupnost. Slovenci *smo in hočemo biti narod, ki se epohalno mora kot nacija ustanoviti v lastni suvereni državi in si tako zagotoviti lastno svetovno-zgodovinsko bivanje, ker je sicer brez zadržka izročen svojemu izginjenju.* To je za Slovenca *kot Slovenca* brezpogojni *interes.* To pa je tista *ideja,* ki nosi in določa – popolnoma nepoljubno – vse *moje* gledanje in presojanje narodnopolitičnega stanja in dogajanja Slovenije in Jugoslavije in ki prav tako vključuje mnoge družbene znanosti ter upravlja njihovo delo ter tudi upravlja moje praktično politično obnašanje v tem političnem svetu. In v svetlobi te ideje se mi Jugoslavija ne kaže kot multietnična skupnost ali družba ali država, niti niso medetnični odnosi oz. konflikti politični problem. Problem Jugoslavije, njene možnosti in nemožnosti so v svetlobi te ideje *mednacionalni odnosi* in *nacionalne manjšine.* To je politični problem ureditve medsebojnih odnosov *suverenih držav južno-slovanskih* (ne jugoslovanskih v smislu enotne države, ker to pelje spet le k medetničnim ali – kakor je to postavil že srboslavski kralj Aleksander – k plemenskim odnosom) *narodov, torej suverenih nacij in njihovega medsebojnega priznanja ter neogibnega priznanja in medsebojnega zavarovanja nacionalnih manjšin.* Prav to je bistveni pogoj miru in izognitve državljanski vojni oz. natančneje: *mednacionalni* vojni na Balkanu. Problem nacionalnih manjšin nikakor ni problem medetničnih odnosov in ga s temi ne smemo zamegljevati oz. posiljevati, kar je enako današnjemu srbskemu hujskanju. *Narodov* pa ne bi smeli poniževati na etnične skupnosti in jih nato še dodatno ponižati na etnični konglomerat jugoslovenarske državne nacije. Problem Jugoslavije niso sovražnosti in konflikti med *ljudmi* različnih etnij, saj taki pojavi, tudi če se tu in tam pojavijo, sploh niso relevanten politični problem države. Problem so nasprotujoči si *nacionalno državni sistemi,* ko eden (Srbija) ne priznava drugih, ko hoče brutalno negirati druge (Slovenijo, Hrvaško...) in se ni pripravljen oz. se ni zmožen dogovoriti o medsebojnih odnosih z drugimi ter o medsebojnem zagotavljanju varnosti in pravic svojih *nacionalnih* manjšin. Ni pripravljen na tak dogovor, ker hoče brez *politične razsodnosti* uveljaviti sicer občepriznani *umni princip,* po katerem naj bi pripadniki enega naroda živeli skupaj v eni – lastni – državi. Kantovsko rečeno: zgolj razum in um brez *moči razsodnosti* peljeta ravno na političnem področju v katastrofo.* Evropska racionalnost nikakor ni zgolj *razum* (spoznanje vseh sestavin lastne situacije in interesov) in *um* (zmožnost za principe in ideje), ampak je bistvena enotnost *razuma, uma* in *razsodnosti* ali *razsodne moči* kot zmožnosti subsumpcije pojavov pod zakone, pojme ali ideje in zmožnost preračunano izvedljivega udejanjanja idej, njihove realizacije. Manjkanje *tega* v vrhu današnje Srbije pelje v mednacionalna nasprotja in katastrofalne konflikte,

* Izčrpno filozofsko izpeljavo tega problema najdemo v knjigi *Ernsta Vollratha: Grundlegung einer philosophischen Theorie des Politischen, Königshausen et Neumann,* Würzburg, 1987.

Srbijo sámo pa v nemoč in nasilje. Medijska vojna, ki jo vodita beograjska »štampa« in TV, ter celotno notranje stanje Srbije – z njenim Kosovom, Vojvodino, »dogodkom naroda« in nahujskanim iracionalnim populizmom in njegovo ikonografijo, njeni skrhani odnosi z vsem okoljem itd. – razločno kažeta manjkanje bistvene politične razsodne moči današnje Srbije. Takšno stanje *nacionalno sistemskih* nasprotij ali celo delne sovražnosti lahko potegne za sabo tudi med ljudmi atavistična *tipsko etnična* sovraštva. To pa toliko bolj, kolikor primitivnejši so ljudje, kolikor manj imajo – modernosti pripadajoče – *moči politične razsodnosti,* tj. kolikor bolj so še podvrženi reziduom etničnosti. Na tem elementu se hujska nemoderno, *tipsko etnično,* nevarno populistično sovraštvo med *ljudmi.* Vse to so tisti elementi, ki so nezdružljivi z moderno Evropo oz. natančneje: z evropskostjo in nji lastno *racionalnostjo.* Šovinizem med ljudmi zato ni pojav moderne, *racionalne* nacionalno-državne Evrope, ampak je po svojem *principu* residuum tradicijskega etnicizma v docela spremenjenem stanju Evrope, v njeni *modernosti.*

Etnija je bistveno tipsko *tradicijska,* na tradicijski *solidarnostni vézi* zgrajena, notranje nerazčlenjena, pretežno agrarna in v svoji zavesti agraristično omejena, neizobražena v smislu evropskega ideala izobrazbe, nizkoproduktivna, svetovnozgodovinsko politično neemancipirana (notranje in vnanje), bistveno predmoderna *občestvena skupnost.* Njeni residui segajo in trajajo tudi še v moderni čas; tak element je npr. »bratstvo in jedinstvo«. Narod/nacija pa je bistveno moderna, na *racionalnih* odnosih zgrajena, notranje mnogotero razčlenjena in pluralna, industrijska oz. vsaj industrializmu odprta, svetovnozgodovinsko *politično* emancipirana – notranje in vnanje svobodna – državno suverena *družba.* Ampak ne: beograjski jugoslovanski »Forum za etnične odnose« vidi Jugoslavijo kot »multietnično skupnost« (v tem gotovo ni osamljen!). K temu lahko rečem samo: *amen.*

Jugoslavija kot enotna multietnična država bi zato bila mogoča le, če bi se južno-slovanske *narode* moglo pripraviti do tega, da bi se odrekli *lastnemu* svetovnozgodovinsko emancipiranemu političnemu bivanju – ideji lastne *nacionalne* svobode – in sprejeli ponižanje na usihajoče zgolj etnično vegetiranje. Dognano je namreč, da se takó *vezí* kakor tudi *tipske posebnosti* tradicijskih etničnih občestvenih skupnosti v moderni dobi naglo in nezadržno razkrajajo in izgubljajo svojo – predmoderno življenje določujočo – tehtnost in smisel in da so večinoma že izginile. Z drugimi besedami: Jugoslavija je kot – po intenciji Foruma – enotna »multietnična« država mogoča le, če njeni narodi sprejmejo degradacijo sebe na zgolj etnične skupnosti in tako sprejmejo tudi perspektivo razmeroma nagle izgube svoje identitete, torej perspektivo svojega izginjanja s svetovnozgodovinske scene (to grozi v taki Jugoslaviji predvsem Slovencem, Hrvatom in Makedoncem). Če bi jih mogli pripraviti do tega na kak primerno zvit način, bi bil seveda problem jugoslavije kot enotne države rešen. V nasprotnem primeru mora ta država razpasti. Pripravili pa bi jih do tega, če bi oni sami opustili tisto *svojo* nacionalno idejo; ali če bi npr. nam Slovencem tisto našo »fiksno idejo« nekako – »milom ili silom« – izbili iz glave in jo nadomestili z jugoslovenarsko idejo, ki je pač ideja enotne jugoslovanske nacije kot multietnične skupnosti. V službo temu »poslu« se programsko izrecno postavlja tudi novi beograjski *Forum za etnične odnose,* v katerem naj bi sodelovali tudi »napredni« in »ustvarjalni« – morda »pošteni«! – Slovenci. Med take pa zagotovo ne spadajo njihove današnje vladajoče politične elite, kot beremo v programu Foruma. Ta Forum! Ta v ovčjo kožo znanosti zakrinkana brezobzirnost! Čeprav sedemdeset let takih prizadevanj ni rodilo sadu, se Forum mirno spreneveda naprej.

Vemo pa: če taka nadomestitev odločilnih *idej* – interesov – ne bi bila mogoča, a bi se danes kljub temu ponovno vzpostavila Jugoslavija kot enotna država, bi bilo politično upravljanje v nji neizbežno izkazovanje *nasilja* in *sile.* Izkušnja sedemdesetletnega trajanja take države to nedvoumno potrjuje. Tista opevana jugoslovenarska »demokrátija« bi se neogibno sprevrgla v svoje nasprotje: v vladanje sile in nasilja Srboslavije. Vzorec take jugoslovanske »demokracije« se mi z vso jasnostjo kaže na današnjem srbskem Kosovu, na katerem se nezadržno uveljavlja srbska »pravna država« in človekove pravice na srbsko-albanski način.

Ideja, v svetlobi katere se mi celoten zadevni fenomen in njegove sestavine oz. razsežnosti *takó* kažejo in ki obenem tudi določa moje relevantno politično obnašanje in ravnanje *kot Slovenca,* je seveda *slovenska ideja.* Kompleksna *teorija,* ki jo generira *ta ideja* in ki vključuje, določa in upravlja delo mnogih družbenih znanosti, je po tej ideji sami *slovenska nacionalna ideologija.* In to nikakor ni zgolj kaka slovenska etnična zavest. Politična praksa, ki jo določa in upravlja ta ideja, je slovensko politično nacionalno osvobodilno gibanje, vključno s formiranjem in upravljanjem lastne slovenske suverene države. Ta ideja je ideja slovenske politične *svobode* kot modernega načina svetovno-zgodovinskega političnega *bivanja* naroda. In *kot Slovenec* imam le po nji svojo osebno *politično* svobodo. Vse to pa dobi v luči prej naznačene jugoslovenarske ideje, ki jo v celoti sprejema tudi novi beograjski Forum za etnične odnose (zgolj verbalna variacija starojugoslovenarske monarhistične teze o plemenih ene jugoslovanske nacije!), célo vrsto pejorativnih oznak. Takšne so npr. »nacionalizem«, »šovinizem«, »separatizem«, »razbijaštvo«, »nazadnjaštvo«, »samozagledanost«, »reakcionarnost«, »anarhizem«, »zaprtost«, »gradžanski desničarski konservatizem«, »fašistoidnost«, »omejenost« »antidemokratičnost«, »zaslepljenost«, »zabloda« itd. vse do vzklikov tistega balkanskega zmerjanja, ki smo jih slišali iz »dogajanja srbskega naroda« v Srbiji, npr. »Slovenci pederi« ipd. Izbira se ravno pač po okusu in stopnji omike (beri bolj ali manj ohranjene tradicijske etnične zavesti) koga. Nasprotno pa dobi tisto, kar se meni v luči slovenske ideje kaže kot degradacija naroda na zgolj etnično skupnost, v luči jugoslovenarske ideje povzdigujoče oznake. Takšne so: »napredno«, »evropsko«, »odprto«, predvsem »demokratično«, »moderno«, »produktivno«, »preseženje etnične omejenosti« in kot sprejetje »moderne demokratične ideje«, ki naj bi se realizirala v enotni državi Jugoslaviji. Zakaj je tako? Zato namreč, ker – če Slovenci *dejansko sprejmemo* to, da smo zgolj etnična skupnost (ali po nekdanjem srbskem kralju zgolj pleme enega – jugoslovanskega – naroda) – že s tem odpade naša »separatistična« nacionalno emancipacijska zahteva. Z njo pa tudi naša »nacionalistična, meščanska, desničarska reakcionarnost«, »separatizem« in vse drugo takšno in postanemo pridni in demokratični Jugoslovenarji ali »pošteni Slovenci«.

Iz vsega omenjenega razberemo eno samo *silovito nepriznavanje* Slovencev (ali Hrvatov in drugih) *kot naroda/nacije.* Še več: gre že za brutalno ignoriranje in negiranje dejstev dejanske plebiscitarno zahtevane razglasitve državne suverenosti Republike Slovenije, dalje Republike Hrvaške, z vsem tistim, kar ta državotvorna dejanja potegnejo za sabo v notranji ureditvi in zunanjih odnosih teh držav. Forum po vsej sili ostaja pri svoji »multietnični Jugoslaviji«. To nasilje je imanentno lastno že sami jugoslovenarski ideji in ideologiji kot utemeljujoča predstopnja brutalnejših stopenj nasilja, ki se tudi že pripravljajo. Da tako mora biti in je torej zanjo nujno, bom poskusil pokazati pozneje.

Če površno gledamo, se zdi, da zahteva po enotni Jugoslaviji kot državni multietnični skupnosti, kakor jo programsko predstavlja tudi Forum, ne daje kake posebne prednosti nobeni njeni »etnični skupnosti«. Toda stanje Jugoslavije se je po toliko letih njenega obstajanja danes tako zbistrilo in izostrilo, da bi moralo biti jasno že vsakemu nenaivnemu opazovalcu, če ni ravno Jugoslovenar ali Srb, da vsako zavzemanje za enotno Jugoslavijo – četudi bi bila »moderna čvrsta federacija« po zamisli Srbije – pri realizaciji neogibno rezultira v dejansko in nedemokratično Srboslavijo. Naivnosti spričo takih zahtev in spremljajočega vsakršnega prepričevanja o njeni »demokratičnosti« si kraktomalo ne dovolim. Srboslavija je zame jugoslovanska država, v kateri imajo Srbi hegemonijo. Drugačna enotna država Jugoslavija, četudi »federativna«, po zlomu totalitarnega komunizma *dejansko* ni več mogoča. Takšna pa, vsaj zame kot Slovenca, ni sprejemljiva v nobenem pogledu, ker se vsaka demokracija v nji nujno sprevrže v farso nasilja. Delovanje po motivih in ciljih beograjskega jugoslovanskega *Foruma za etnične odnose* pa v zadnji konsekvenci neogibno rezultira v prav takó Srboslavijo. Od tod je razumljivo tudi organiziranje takega Foruma v Beogradu in njegov izrecni »občejugoslovanski« značaj. Očitno je, da zaradi odgovornosti do zgodovinskega stanja slovenstva dandanes takšna organizacija, kot je Forum, v Sloveniji ni mogoča.

Kakor je razvidno iz programov in Statuta Foruma, se ta deklarira prav kot znanstvena in raziskovalna strokovna organizacija, svoje jugoslovansko politično delovanje pa utemeljuje na znanstvenosti svoje znanosti. Tako si daje iz veljavnega posvečenega statusa znanstvenosti ugled tako rekoč neke višje sankcije in višjo opolnomočenost, s katero se dviguje nad sprte »stranke« v Jugoslaviji, nad vse »etnične spore«, »nacionalistične nazadnjaške ideologije« in njihove prakse – kot objektivni razsodnik in višji bistveni zakonodajalec (po nameri, saj o tem govorim). V taki drži se skriva simptomatični iluzionizem, katerega izvir je v razločevanju bistva znanosti in bistva ideologije, znanstvenosti in ideološkosti. Ta iluzionizem ima dve razsežnosti: 1. možno simptomatično lastno ujetost v iluziji in 2. zavajanje javnosti z iluzijo te razlike zaradi večje prepričljivosti svojega početja ter s tem večje uspešnosti pri uveljavljanju sebe in svojih ciljev. Kdo bi se spričo obstoječe očrnjenosti ideologije kot »napačne zavesti« ipd. hvalil z ideološkostjo svojega početja ali jo tudi le priznaval?! V našem primeru je insistiranje pri razliki bistva znanosti in bistva ideologije zgolj taktika in zvijača.

Prej sem pokazal na tisto temeljno *idejo,* ki nosi vse programske cilje in ki je motiv in interes vsega političnega delovanja Foruma, po kateri je vsa njegova, mnogotere družboslovne znanosti vključujoča, teorija v celoti in v podrobnostih jugoslovenarska *ideologija.* Nakazal sem tudi tej nasprotno slovensko idejo ter z njo generirano ideologijo. Vendar sem daleč od poskusa, da bi zaradi tega izpodbijal *znanstvenost* ene ali druge ideologije, saj – prav nasprotno – trdim, da sta obe po *bistvu isti* in da je to bistvo znanstvenost/ideološkost. Glede na današnje stanje univerzalne kibernetičnosti ideologije in znanosti oz. tehnike namreč trdim, da je razlikovanje bistva ideologije in bistva znanosti nesmiselno, oz. je simptomatična iluzija.* Pri tem omenjena univerzalna in bistveno kibernetična *znanost* ni *spoznanje* česa v tradicionalnem smislu, kjer bi to spoznanje bilo »resnično« ali »pravilno« (v smislu skladnosti s káko nasebno stvarjo sámo). Znanost je treba tu razumeti kot znanje, ki zna kaj narediti, ki zna kaj izvesti, ki je pristojno za izvedbo česa. Temu je blizu starogrški izvorni smisel besed *téchne* in *epistéme.* Znati narediti, znati izvesti, namreč naklepno *konstruirati in upravljati* neki sistem s ciljem načrtovane namerne izpeljave česa kot učinka po zakonu produktivnosti ali učinkovitosti (kot takšno proizvedbo česa, kot doseganje kakega zadanega cilja, namena ipd.), je *bistvo* današnje znanosti, je njeno univerzalno *kibernetično* bistvo. *Kibernetika* je udejstvovanje tega *hotenja:* naklepa, namere, cilja. To je nepoljubna temeljna *ideja* in je obenem temeljni *interes* univerzalne kibernetične znanosti. Po svoji – izvorno platonistično razumljeni – *ideji* je *ideologija,* če obenem njen *lógos* obvezno razumemo kot prej naznačeno *znanje* v smislu *znati-kaj-izvesti.* Kot taka je kibernetika danes *bistvo* vsake dejansko relevantne znanosti in vsake dejansko relevantne ideologije. Univerzalna pa je zato, ker 1. *bistveno* določa vse posebne znanosti, ne da bi jih eliminirala v njihovih posebnostih; 2. bistveno določa tudi vse *predmete* vseh posebnih znanosti tako, da jih konstruira kot *upravljive sisteme* ter tako zajema univerzum vsega dejanskega kot razpoložljivega produktivnemu upravljanju ali tako upravljani učinkoviti produkciji. Zato *kibernetika* kot takšno univerzalno *bistvo* znanosti *in* ideologije, ki sta tako *bistveno* isti, ni zgolj kaka posebna znanost ali stroka med drugimi, ampak je tisto, kar – kot bistveno – nosi in določa epohalno-moderni in torej svetovnozgodovinski smisel *znanstvenosti* vse moderne znanosti/tehnike in vse ideologije. Kibernetika kot univerzalna bistvena znanost je svetovnozgodovinsko udejanjeno *bistvo* ali *dejanska ideja* modernih, sodobnih znanosti in torej vsake dandanes *relevantno* delujoče znanosti in vsake *relevantno* delujoče ideologije. In *ta ideja je bistveni interes znanosti kot znanosti.* Glede na to idejo kibernetike trdim, da je današnje utečeno in že navadno in vsakdanje razločevanje bistva znanosti in bistva ideologije simptomatična in zato trdovratna iluzija. Posamezne znanosti se sicer med seboj razlikujejo in tudi posamezne ideologije se med seboj razlikujejo. Kemija se razlikuje od fizike, obe se razlikujeta od sociologije itd. Podobno je pri ideologijah. Toda po svojem *bistvu* so vse

* O tem sem pisal o članku »Ideologija in/ali fenomenologija«, Nova revija št. 105/106.

– znanosti in ideologije – iste, imajo *isto* kibernetično bistvo. Dejansko relevantne znanosti in dejansko relevantne ideologije so po svojem epohalnem bistvu *kibernetika.* S kibernetiko v njeni najvišji, najbolj kompleksni obliki se srečamo seveda na polju družbenopolitičnih sistemov: na polju konstruiranja in upravljanja teh sistemov po univerzalnem zakonu produktivne učinkovitosti pri doseganju pred-stavljenih ciljev. Vendar obravnavanje tega in podobnih vprašanj presega temo pričujočega zapisa.

Če trdim, da znanost in ideologija nista *po bistvu* različni, se postavlja vprašanje, kaj je zdaj kriterij presoje ali vrednotenja različnih teorij o istem fenomenu. V našem primeru gre za vprašanje kriterija vrednotenja obeh teorij, namreč tako Forumove jugoslovenarske znanosti/ideologije kakor tudi slovenske nacionalne znanosti/ideologije o isti zadevi: o družbenopolitičnem sistemu Slovenije in/oz. Jugoslavije ter vsega, kar je s tem v zvezi. Za kako čisto brezinteresno gledanje, kakršnega so baje zmožni samo angeli in bogovi ali včasih tudi nekateri naši liberalci in »demokrati«, bi bili seveda obe taki teoriji enakovredni. Mêni, ki moram in hočem živeti na zemlji in biti tu Slovenec in je prav to bivanje moj interes, oni dve teoriji seveda nikakor nista enakovredni. Zame je v tu obravnavanem smislu vredna samó *slovenska* ideologija/znanost, ono drugo pa zavračam kot nevredno in zato zame nesprejemljivo. To pomeni, da je le slovenska bistveni pogoj možnosti bivanja slovenstva in s tem mene samega kot Slovenca. Vendar se mi zdaj zastavlja globlje vprašanje: Ali je taka odločitev zgolj moja – torej zgolj slovenska – samovolja in torej v vsakem pogledu nekaj naključnega in poljubnega, ali pa se vrednotenje kake take teorije vendarle mora ozirati na nekaj, kar je sploh onkraj moje samovolje in vsake poljubnosti? Do odgovora na to nadvse tehtno vprašanje pridem ob vodilu zakona vsega delovanja modernih političnodružbenih dinamičnih sistemov, namreč zakona njihove produktivnosti ter s tem najtesneje povezane produktivne učinkovitosti upravljanja z njimi. Kajti prav za tak sistem nam zdaj gre. Ta zakon izvira iz samega *bistva* znanosti oz. ideologije, namreč iz *kibernetike* kot njen izjemno tehten moment. Kršenje omenjenega zakona se sistemu maščuje s stagnacijo, krizo in celo s katastrofo. Realsocialistični sistemi so šli ali pa bodo še šli na odpad zgodovine zaradi samosvojega grobega in nemarnega kršenja tega zakona: bili so neučinkoviti.

Najprej je treba videti, da je teorija, kakršni sta npr. jugoslovenarska in slovenska ideologija/znanost, pravzaprav odločilna podlaga *konstrukcije in upravljanja* političnodružbenega – človeškega – sistema Slovenije oz. Jugoslavije. Kot taka nosi in določa vsaka taka teorija čisto samosvojo politično upravno prakso. Ker imamo tu opravka s političnо-družbenim sistemom, ki ga sestavljajo dejanski zgodovinski *ljudje* s svojimi védenji, željami, hotenji, s svojimi odnosi, združenji in dejavnostmi, se vse konstruiranje in upravljanje takega sistema nujno mora posredovati skozi njihovo zavedanje, védenje, ki ga dajejo in kjer prijemljejo vse upravne informacije. Zato je upravljanje takega sistema iz njegovih upravnih centrov uspešno oz. učinkovito le, če je tem, v sistemu delujočim, ljudem sprejemljivo in so oni zanj odprti, pripravljeni izpolnjevati upravne ukaze/informacije. V takem primeru ne le, da je *upravljanje* sistema učinkovito, ampak je ta sistem v celoti in v segmentih tudi produktiven, uspešen, v razcvetu (jasno je, da tu govorim le o principu). V tem se izkazuje moč sistema, moč upravljanja, moč teorije (znanosti/ideologije) kot podlage upravljanja. Če pa individui sistema nočejo ali ne morejo sprejemati niti konstrukcije sistema (takšne »hiše prebivanja!«) niti upravljanja iz upravnega centra, če to odklanjajo ali celo sabotirajo, potem ne le, da takšno upravljanje ne bo učinkovito, ampak bo sistem sam neproduktiven, bo stagniral in propadel. Upravljanje se bo izkazalo kot nemočno. Zakaj? Zato, ker je osnovni značaj takega upravljanja v sistemu heteronomija: *posiljevanje, nasilje sile,* ki je glede na produktivnost sistema *nemoč.* In taka je že sama v sebi tista jugoslovenarska teorija (ideologija/znanost) kot podlaga konstruiranja in upravljanja tega političnо-družbenega sistema: dejanskim ljudem (Slovencem) ne dopušča, da so, kar so. Sistem je zato zanjo zaprt, jo zavrača, sabotira, ker ona sama ne priznava želj/hotenj ljudi sistema, ampak jih posiljuje – temu nasilju teorije pa nujno sledi upravno in še drugačno nasilje. Tisto, kar se v sistemu imenuje »demokracija«, se sprevrže v svoje nasprotje.

V eidetski splošnosti rečeno: dinamične politično-družbene sisteme je mogoče učinkovito upravljati in jih narediti produktivne le, če je upravljanje s svojo utemeljujočo nosilno teorijo vred takšno, da ga akterji sistema (ljudje) sprejemajo *za svojega,* torej za takšnega, ki – kakor da – prihaja od njih samih (kantovska praktična avtonomija!). Učinkovito upravljanje dinamičnega politično-družbenega sistema kot produktivno uspešnega/močnega se tako izkazuje kot *samoupravljanje* v bistveno *kibernetičnem* (ne realsocialističnem) smislu. Ta nenasilnost, ta senzibilnost za sistem, ta fleksibilnost v doseganju upravnih ciljev je sama moment kibernetike: kibernetika je moč, ne sila. Konkretno rečeno: ravnanje s Slovenijo in Slovenci, kakor da gre le za posebno etnično skupnost v multietnični državi Jugoslavije oz. jugoslovanski naciji, je lahko le nasilje – že na ravni teorije, grobo pa na ravni sistema in upravljanja s pomočjo vseh sredstev prisile, ki jih ima v rokah država: od zakonov do policije in JLA.

V obzorju sodobne – epohalne svetovne – kibernetike (in ta je osrednja zadeva današnje filozofije!) je prej omenjeno samoupravljanje (avtonomija) sistema *moč,* vsako posiljevanje sistema (heteronomija) pa je *nemoč* sistema. V obzorju bistvene kibernetike je sila – nemoč. Jugoslavija je zato mogoča le kot propadajoči sistem sile in nasilja. Zato slovenska odločitev za samostojno državo Republiko Slovenijo ni niti kaka samovoljna muha omejenih slovenskih nacionalistov niti ni kaj poljubnega. In tega se bodo morali prej ali slej ovedeti tudi današnji evrokrati in drugi podobni »svetovalci« enotne Jugoslavije.

Vse, kar sem zgolj nakazal, bi bilo mogoče podrobneje razviti, vendar v okviru naše teme to ni mogoče. Nakazati pa je bilo treba to zadevo zato, da bi se pokazalo vse tisto simptomatično sprenevedanje nosilcev jugoslovenarske teorije – ideje – katere propagator je tudi novi beograjski Forum za etnične odnose, češ: to kar mi ponujamo, je edino uspešno, učinkovito, »evropsko«, »napredno« in »znanstveno«, vse drugo pa so le nacionalistične reakcionarne zmote itd.

Nazadnje naj omenim še nekaj. Že več kot stoletje se vleče izrecna averzija izobražencev duha do tistega evropskega pojava, ki ga označuje beseda »malodržavje«, po nemško *»Kleinstaaterei«,* ki so ga povzročila nacionalno-osvobodilna gibanja malih narodov. Namesto da bi bila Evropa svetovnozgodovinska enota in kot taka nosilka ter uresničevalka svojega velikega duha in univerzalne človeškosti, kakor je vzniknila nekoč davno pri starih Grkih in se kot ideja (evropski humanizem) obdržala vse do našega časa, se razkraja v svojem »malodržavju«. Razkraja se v temu lastnih ozkosrčnih, omejenih, vase zagledanih in zaprtih »suverenih« nacionalizmih in šovinizmih ter njihovih prav tako omejenih »kulturah« in »kulturicah«. Taka Evropa je seveda nedostojna svojega velikega zgodovinskega bistva – in poslanstva. Takšno Evropo so mnogi misleci gledali kot Evropo krize evropskosti in evropske človeškosti ne glede na to, kako so jo v podrobnostih razlagali. In v našem času se to fatalno evropsko »malodržavje« nadaljuje še v hujše drobljenje – brez vsake vélike politike. Kar cela vrsta vstajajočih malih narodičev dandanes trka na vrata lastne državnosti: Slovenija, Hrvaška, Srbija, Makedonija, Slovaška, Moravska, mala Češka, Litva, Latvija, Estonija, Lombardija, Baskija, Katalonija, Gruzija – in še kdove koliko njih samo v razkrajajoči se ZSSR. Nočejo biti potisnjene na stopnjo zgolj etničnih skupnosti«, vzpostavljajo se kot narodi/nacije/države v sramoto in nadlego Evrope. Tako vidimo Evropo, če gledamo nanjo le z enim očesom. Če pa pogledamo nanjo z obema očesoma, vidimo, kar se pred stoletjem še ni prikazalo: da vse to njeno majhno nacionalno državičje nikakor ni nepremostljiva ovira njeni nastajajoči *enotnosti.* Evropa vstaja *kot enota,* ne da bi morala s silo in nasiljem uničiti svoje državičje malih nacionalnih enot. In prav s tem izkazuje svojo *moč.* Tako Evropa današnjosti prehaja v dobo svoje kibernetike, ki celo zahteva mnogoterost in razlike. Tako pa nacionalne emancipacije nam dandanes tudi ni treba več imeti za greh in omejenost, ampak za neko nepoljubno pot. Boj proti nacionalnemu državičju in »nacionalizmu« z nasilnim tlačenjem je zato evropski anahronizem. Vendar je ta nastajajoča *ena* Evropa v neki *bistveni nevarnosti,* ki je še ni izkusila in ki je prav po tej svoji izmaknjenosti največja nevarnost. Toda beograjski občejugoslovanski »Forum za etnične odnose« zagotovo je in ostaja za vse to enook.

Drago Bajt Očiščenje in pomlajenje

(Adakemskost slovenske Akademije)

Zakon in Statut

Skupščina SRS je 25. novembra 1980 sprejela Zakon o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki je z objavo v Uradnem listu SRS 8. 12. 1980 sredi decembra istega leta začel veljati.[1] Na podlagi 28. člena tega Zakona (»Skupščina SAZU... sprejema statut SAZU«) je bil na seji 19. 11. 1981 sprejet Statut Slovenske akademije znanosti in umetnosti, objavljen v Uradnem listu SRS dne 5. marca 1982; v veljavi je torej od srede marca 1982.[2] Po tem Statutu, ki doslej očitno ni bil spremenjen (Akademija v svojem Letopisu do danes ni objavila nobenega popravka ali dopolnila tega akta), velja tole: »Slovenska akademija znanosti in umetnosti... je nacionalna znanstvena in umetnostna organizacija, ki združuje najpomembnejše znanstvenike in umetnike, razvija, spodbuja in pospešuje znanost ter organizira raziskovalno delo, spodbuja in neguje umetnost in pospešuje umetnostno dejavnost, predvsem na tistih področjih, ki so pomembna za slovenski narod, njegovo zavest, kulturo in umetnost in s svojo dejavnostjo prispeva k razvoju samoupravne socialistične družbe« (1. člen temeljnih določb). Po Statutu so naloge SAZU-ja predvsem obravnavanje »temeljnih vprašanj znanosti in umetnosti«, skrb za »naravno in kulturno dediščino slovenskega naroda« ter »kulturo slovenskega jezika«, organiziranje »raziskovalnega dela«, spodbujanje »znanstvene in umetniške dejavnosti italijanske in madžarske narodnosti v SRS« ter podpiranje »razvoja znanstvene in umetniške dejavnosti slovenske narodne skupnosti v zamejstvu in Slovencev v tujini«; pri »oblikovanju politike raziskovalne dejavnosti in umetnostnega ustvarjanja«, »obravnavi perečih družbenih vprašanj«, »oblikovanju programov raziskovalne in kulturne dejavnosti ter izobraževanja v SRS«, »ocenjevanju rezultatov raziskovalnega dela in umetniškega ustvarjanja« pa samo »sodeluje« ali pa »daje predloge in mnenja« (2. člen). Njeno poseganje na področje znanosti in umetnosti je po statutu na eni strani dovolj vsestransko in celostno, saj »obravnava... spodbuja... podpira...« tako splošne temelje znanosti in umetnosti kot jezik ali naravno in kulturno dediščino Slovencev in celo manjšin; obenem pa so vse naloge zajete predvsem retorično, z distanco in ograjevanjem, saj SAZU »sodeluje pri... daje predloge in mnenja o... organizira sama ali v sodelovanju z...«. SAZU se torej izrecno ne deklarira kot »najvišja znanstvena in umetniška ustanova«,[3] ki bi suvereno in avtoritativno posegala na temeljna področja človekove duhovne dejavnosti kot vrhovna razsodniška inštitucija ali celo igrala vlogo ministrstva za znanost in kulturo; kljub temu pa želi dejavno sodelovati pri vsem, kar se na teh področjih dogaja.

Čast in zasluga

Akademija kot arhaična oblika znanstvene dejavnosti – arhaična zato, ker je kot taka nastala v 17. in 18. stoletju, v času razsvetljenstva – je torej tudi pri nas razcepljena, dvojniška inštitucija, iz česar izvirajo njene sedanje težave. Njena dvotirnost, ki hromi, se kaže po eni strani v dirigiranih znanstvenih prizadevanjih, kjer posamezni raziskovalni inštituti v njenem okviru (ZRC SAZU) kažejo željo po monopolni oblasti in razsojanju (npr. v zadevah slovenskega jezika, pri izdajanju Slovarja in Pravopisa), po drugi pa v očitnem načelu »častnega« dosmrtnega članstva akademikov, saj je »izvolitev za člana SAZU... *nacionalno in družbeno priznanje* za ustvarjalno delo in dosežke na področju znanosti in umetnosti«.[4] To še podčrtuje dejstvo, da ima SAZU poleg rednih in dopisnih članov tudi *častne* člane (trenutno je to samo Josip Vidmar, pred leti pa sta bila med njimi tudi Broz in Kardelj). Lahko rečemo, da je SAZU danes nekje med sovjetsko